ASPECTS OF WORD FORMATION IN ROMANCE LANGUAGES

Maria Laura Rus

Assist. Prof., PhD, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureş

Abstract: In every language word formation represents a lexical mechanism with an essential purpose: increasing the vocabulary of that particular language. In this paper we focus upon some techniques/mechanisms of word formation in Romance languages (such as derivation) in order to underline the similarities inside this family of languages, which have the same inherited element, the Latin one.

Keywords: Romance languages, word formation, derivation, lexical similarity

În orice limbă formarea cuvintelor prin diverse procedee (externe, interne, mixte) are drept principal obiectiv transformarea şi îmbogăţirea vocabularului acelei limbi. Două mecanisme sunt, probabil, cele mai cunoscute, în această privinţă: derivarea şi compunerea. Acestea au diverse efecte asupra gestionării limbajului. Unul dintre ele ar fi faptul că ele permit exprimarea de noţiuni noi prin combinarea diverselor elemente formale. De asemenea, derivarea poate determina şi schimbarea clasei lexico-gramaticale, determinând în felul acesta noi posibilităţi de exprimare.

O atenţie deosebită trebuie acordată elementelor semantice ale formării cuvintelor, întrucât sensul unui cuvânt nou format depinde într-o proporţie mai mare sau mai mică de sensul fiecărui element constitutiv. De exemplu, e uşor a determina sensul unui sufix care se adaugă la sensul termenului nou format prin derivare. Se vorbeşte, astfel, despre un sens inferat de către afix. Avem, în acest sens, de pildă, sufixul „-tor/-or" în română sau sufixul „-eur" în franceză, care semnifică „cel care face o acţiune (în mod obişnuit); agentul unei acţiuni": *schior, aplicator; skieur, applicateur* etc. sau sufixele „-re", respectiv „-ation", „-aison", semnificând „rezultatul unei acţiuni": *indexare, livrare; indexation, livraison* etc., sufixe adăugate unei baze verbale. Pe de altă parte, avem în limba franceză, de pildă,

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, ISBN: 978-606-8624-03-7

BDD-V4017 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:56 UTC)

situaţia acelor termeni vechi construiţi, care, în limbajul actual nu sunt recognoscibili ca atare: *soleil<sol + iculu*.

Ca o consecinţă imediată a fenomenului formării cuvintelor apare familia de cuvinte, ale cărei componente se caracterizează prin coerenţă la nivel semantic şi recunoaştere imediată:

it. *conoscere, conoscitore, conoscenza, conosciuto, riconoscere, riconosciuto, riconoscibile, riconoscente, riconoscimento*

fr. *jouer, joueur, joueuse, jouet, jouable, joujou*

rom. *folos, folosi, folosinţă, folosire, refolosi, refolosire, refolosinţă, folosit, refolosit, nefolosit*

sp. *conoscer, conocedor, conocimiento, conocido, reconocer, reconocible, reconocimiento*

În cele ce urmează vom prezenta pe rând câteva dintre aspectele interesante care vizează două dintre mecanismele interne de îmbogăţire a limbajului despre care aminteam mai sus: derivarea şi compunerea.

1. Derivarea

Acest mecanism necesită o bază liberă şi un afix derivativ legat. În funcţie de acest afix, se poate ajunge la schimbarea clasei lexico-gramaticale a termenului format, a sensului sau a contextului de utilizare a acestuia. Baza poate suferi variaţii mai mari sau mai mici, corespunzând diferitelor forme ale radicalului.

Derivarea cu prefixe pe teritoriul Romaniei nu este atât de productivă şi diversificată precum cea cu sufixe, dar există, totuşi, o serie de prefixe în latina târzie care sunt foarte frecvente şi în limbile romanice: „ad-”, „in-”, „con-”, „de-”, „dis-”, „ex-” „extra-”, „re-”, „cum-”, „sub-”, „super-”, „trans-”[1]:

rom. *confrate*

fr. *confrère*

it. *confratello*

Dacă sufixele pot determina modificarea clasei gramaticale, prefixele au numai valoare lexico-semantică, în măsura în care derivatele menţin aceeaşi clasă morfologică cu baza.

[1] *Această frecvenţă se datorează în principal faptului că prefixele în cauză funcţionează ca intensificatori.*

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, ISBN: 978-606-8624-03-7

BDD-V4017 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:56 UTC)

Interesantă este, de asemenea, concurenţa care a existat încă din latină între verbe-bază şi verbe prefixate, concurenţă care a determinat în limbile romanice preferinţa pentru formele prefixate[2] şi astfel dispariţia verbului format doar pe baza radicalului:

lat. *condere* cedează în faţa lui *abscondere* (rom. *ascunde*, it. *(n)ascondere*, sp. *esconder*)

lat. *spoliare* s-a păstrat numai în italiană, în timp ce în celelalte limbi romanice apar forme cu prefixul „de-/des-": rom. *despuia*, fr. *dépouiller*, sp. *despojar*

În plus faţă de faptele menţionate mai sus se impune menţionată situaţia acelor prefixe din limba română care continuă într-un alt registru semantic, novator, procedeul arhaic latin de a exprima gradul superlativ: „arhi-", „extra-", „super-", „ultra-"[3] etc.

Derivarea cu sufixe este mult mai productivă în limbile romanice şi implică mai multe perspective, atât formale, cât şi semantice, oferind şi posibilitatea schimbării clasei lexico-gramaticale. În puţine cazuri întâlnim valori monosemice ale sufixelor (implicând transparenţa acelor termeni), majoritatea generând diferite sensuri (determinând astfel transparenţa relativă a termenilor).

Frecvente sunt în limbile romanice sufixele latineşti care, ataşate unei baze, implică diminutivarea, aproximarea, arată rolul relaţional sau funcţia colectivă. În acest sens avem exemple precum:

„-ittu": rom. *vechiuţ*,it. *vecchietto*

„-ariu": rom. *cărbunar*, fr. *charbonnier*, it. *carbonaio*

„-etu": rom. *făget*, it. *faggeto*, sp. *robledo* („pădure de stejari")

Sufixarea poate antrena şi schimbarea valorii gramaticale:

„-ia": rom. *sărăcie* (<*sărac*) – adjectiv → substantiv

„-abile": fr. *jouable* (<*jouer*) – verb → adjectiv

„-antia": fr. *espérance* (<*espérer*), it. *speranza* (<*sperare*) – verb → substantiv

„-icu": rom. *academic* (< *academie*),fr. *volcanique* (<*volcan*) – substantiv → adjectiv

Desigur exemplele mai pot continua, dar am adus în discuţie doar câteva dintre ele pentru a se observa clar echivalentul sufixului latin în limbile romanice.

---

[2] *Limba română pare să manifeste cu precădere această preferinţă pentru formele prefixate: a asuda (lat. ad + sudare), a împăca (din lat. im + pacare). A se vedea mai multe exemple la Sanda Reinheimer Rîpeanu, Lingvistica romanică: lexic – morfologie – fonetică, Editura Bic All, Bucureşti, 2001, pp. 23-24.*

[3] *O inventariere a acestor prefixe a fost făcută de I. Iordan şi Vl. Robu, Limba română contemporană, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1978.*

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, ISBN: 978-606-8624-03-7

BDD-V4017 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:56 UTC)

În cadrul sufixării, mai trebuie să amintim concurenţa din timpul latinităţii dintre verbe-bază şi verbe denominative derivate de la un substantiv sau adjectiv din aceeaşi familie de cuvinte cu verbul-bază, concurenţă finalizată cu câştigul celor din urmă. Sanda Reinheimer Rîpeanu aduce exemple în acest sens:

„lat. *pectere* este înlăturat de *pectinare*, derivat de la *pecten* (> rom. *pieptene*, it. *pettine*, fr. *peigne*, sp. *peine*, ptg. *pentem*), motivat prin transparenţa cu care este legat de termenul de la care provine şi mai uşor de mânuit din punctul de vedere al flexiunii (rom. *a pieptăna*, it. *pettinare*, fr. *peigner*, sp. *peinar*."[4]. Cercetătoarea precizează faptul că termenul portughez *pentear* este format pe teren portughez, „ceea ce – alături de multe alte exemple – dovedeşte continuitatea acestui proces şi pe teren romanic."

2. Compunerea

Termenii moşteniţi din latină pot sta la baza compunerii unor numeroase cuvinte care se constituie în mintea vorbitorului într-o familie de termeni a căror origine o recunoaşte. Limbile romanice au moştenit şi dezvoltat compunerea din cuvinte întregi, prin crearea de noi tipuri. Sensul termenilor compuşi depind de referenţi şi de contextul în care sunt folosiţi.

În general, formaţiile rezultate sunt nominale:

subst. + subst.: rom. *floarea soarelui*, fr. *chou-fleur*

subst. + prep. + subst. : rom. *viţă-de-vie*, fr. *chemin de fer*, it. *barbadibecco*, sp. *leche de pajaro*

(Acest tip de compunere este foarte productiv în toate limbile romanice.)

subst. + prep. + vb. la inf.: fr. *machine à écrire*, it. *machina da scrivere*

vb. + subst.: it. *girasole*, fr. *tournesol*

adv./prep. + subst.: fr. *après-saison, non-usage*

Exemplele cu astfel de termeni compuşi nominali ar putea continua.

Compusele adjectivale sunt mai rar întâlnite, tipul productiv fiind aici:

adj. + adj.: rom. *surdo-mut*, it. *surdomuto*, fr. *sourd-muet*, sp. *sordo-muto*, ptg. *surdo-mudo*

Productive sunt, totuşi, pe teritoriul romanic, şi adverbele, prepoziţiile şi conjuncţiile compuse:

rom. *aproape, niciodată, despre, fiindcă*

[4] *Sanda Reinheimer Rîpeanu, Lingvistica romanică: lexic – morfologie – fonetică, Editura Bic All, Bucureşti, 2001, p. 24.*

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, ISBN: 978-606-8624-03-7

BDD-V4017 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:56 UTC)

it. *oggigiorno, tuttavia*

fr. *bientôt, envers, malgré*

sp. *anoche, también, debajo*

ptg. *atémanhã, da*[5]

Martin-Dietrich Glessgen vorbeşte despre intervenţia diferită a elementelor de plecare asupra sensului compusului. Astfel, el face distincţie între „compuşi endocentrici" sau „determinativi", „compuşi exocentrici" şi „compuşi cumulativi" sau „copulativi", ilustrând aceste diferenţe în special în limba franceză. Pentru prima categorie un element al compusului îl determină pe celălalt (de regulă primul element): rom. *redactor-şef,* fr. *homme-grenouille*, it. *parola-chiave*, sp. *peso mosca*. La a doua categorie determinarea este la fel, dar „sensul compusului este metonimic sau metaforic şi nu poate fi derivat în mod direct din elementele constitutive", în timp ce în a treia categorie cele două elemente constitutive intervin cam în aceeaşi măsură şi ele aparţin aceleiaşi clase lexico-gramaticale: fr. *moissonneuse-batteuse, porte-fenêtre.*

3. Concluzii

În momentul formării cuvintelor, mecanismul construcţiei semantice este transparent, precum schimbarea semantică în sine, însă, dinamica limbii poate determina slăbirea legăturii semantice dintre bază şi forma construită. De asemenea polisemia afixelor, după cum am văzut mai sus, poate contribui la acest fapt. Productivitatea mecanismelor de formare a cuvintelor este mai mare sau mai restrânsă în limbile romanice. Coexistenţa elementelor mai mult sau mai puţin transparente poate perturba interpretarea funcţionării formării cuvintelor în limbile romanice.

Cele două procese de formare a cuvintelor, cu categoriile menţionate implică atât un punct de vedere lexical, cât şi unul gramatical, de unde discuţiile privind încadrarea formării cuvintelor în domeniul lexicologiei sau al morfologiei. Chiar dacă nu acesta a fost scopul lucrării de faţă, menţionăm faptul că deşi multe studii recente încadrează fenomenul în domeniul morfologiei derivative, considerăm că el ar ţine mai degrabă de lexic datorită rolului esenţial pe care îl are pentru acest compartiment al limbii, dar şi adesea prin hazardul semantic.

Bibliografie selectivă:

[5] *Exemplele sunt preluate de la Marius Sala, De la latină la română, ediţia a II-a revăzută, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2006, p. 113.*

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, ISBN: 978-606-8624-03-7

BDD-V4017 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:56 UTC)

Glessgen, Martin-Dietrich, *Lingvistică romanică: domenii și metode în lingvistica franceză și romanică*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2014

Homorodean, Mircea, *Introducere în lingvistică romanică*, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, 1978

Hristea, Theodor (coord.), *Sinteze de limba română*, ediţia a III-a, revăzută şi îmbunătăţită, Editura Albatros, Bucureşti, 1984

Reinheimer Rîpeanu, Sanda, *Lingvistica romanică: lexic – morfologie – fonetică*, Editura Bic All, București, 2001

Sala, Marius, *De la latină la română*, ediţia a II-a revăzută, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2006

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, ISBN: 978-606-8624-03-7

BDD-V4017 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:56 UTC)